

Írta: J. E. Ledingham, C. A. Ledingham, J. E. Richardson

A médiában megjelenő erőszak hatása a gyerekekre

A korábbi felmérések általában a televízió műsoraiban jelen lévő erőszak hatását vizsgálták. Valószínűleg azért, mert a gyermekek különösen sok időt töltenek a televízió előtt, amely koncentrált forrása mind a dokumentumszerű, mind a fikciós erőszaknak. A következőkben arra teszünk kísérletet, hogy a hatásvizsgálatot kiterjesszük az írott médiumokra és a technikai fejlődéssel megjelenő új kommunikációs eszközökre is.

Mielőtt arra keresnénk a választ, hogy milyen hatást vált ki a televíziós erőszak a gyermekekből, érdemes áttekinteni a tévé szerepét a családokban. Kanadában, 1986-ban a háztartások 98%-ában volt legalább 1 tévékészülék. A készülékek számának gyarapodásával párhuzamosan a tévézéssel töltött idő is egyre nő. Amíg egy ötéves gyerek átlag két és fél órát tölt a TV előtt, addig egy tizenkét éves gyerek már napi négy órát. A serdülőkor végéhez érve ez az idő napi 2-3 órában stabilizálódik.

A kutatásokból az is kiderül, hogy egy gyerek 4 éves kora előtt nem rutinszerűen nézi a tévéműsorokat. Az is lényeges szempont, hogy milyen intenzitással fogadja be a gyermek a műsorokat. Ez függ többek között attól, hogy mennyire könnyen érthető a műsor, ill. más gyermekek társaságában nézi-e a televíziót, ilyenkor ugyanis inkább társaira figyel a gyermek (Anderson, Alwitt, Lorch, Smith, Levin 1979, 1981). Az iskolakezdés előtt álló gyerekeknek a vizuális befogadóképessége erősebb, mint a hallás utáni értésképessége. A felnőttek meghatározó szerepére utal az a tény, hogy a gyerekek jobban rögzítik egy-egy műsor tartalma, ha azt a szülő kommentálja, és ekkor hajlamosabb utánozni az ott látottakat.

A reklámok megítélése is erősen korfüggő; míg az 5-7 éves gyerekek szerint a reklámok mindig valóságosak, a 12 éveseknek már csak az 5%-a hiszi ugyanezt. A televízió „babysitter”-szerepet is betölt, ennek mértékét jelentősen befolyásolja a szülők iskolai végzettsége. Az érettségizett szülők 50%-a, a magasabb végzettségű szülők 20%-a használja a televíziót, mint a gyermekfelügyelet egyik módját.

Televíziós erőszak és a gyermek agresszivitása

Az erőszak hatásvizsgálatának keretében a gyerekeknek, különböző csoportokba osztva különféle típusú műsorokat mutattak be. Ez a kísérlet bebizonyította, hogy az erőszakot felvonultató adás agressziót vált ki a gyermekekből, ami fokozottabb, ha a tévében látott erőszak indokoltnak látszott, vagy azt nem sújtották büntetéssel. Liss, Reinhardt és Fredriksen 1983-as felmérése szerint helytelen az erőszakot azért bemutatni a képernyőn, hogy az alátámassza a szociálisan jó cselekedeteket. A gyermekekhez ugyanis a műsor üzenete kevésbé jut el, az erőszak viszont annál inkább. Freedman (1984.) kritizálja a fenti, szerinte túlzottan laboratóriumi kísérletet, ahol az agressziót a legerőszakosabb filmek vetítése után azon mérték le, hogy egy kifüggesztett bábut ki milyen intenzíven ütlegel. Ez Freedman meglátása szerint még nem kellő bizonyíték arra, hogy a látott erőszak egyenes arányban növeli az agressziót. Aggályosnak látja továbbá azt is, hogy nem volt elég hosszú távú a kísérlet.

A későbbi tanulmányok már igyekeztek minél természetesebb környezetben, és minél hosszabb távú vizsgálatokat folytatni. Hátrányt jelentett azonban, hogy elkülönített kontrollcsoportok hiányában nem mindig kaptak egyértelmű képet a kölcsönhatásról. Jelentős eltérések mutatkoztak ugyanis a vizsgálat egyes kritériumánál.

Az alábbiakban kétféle vizsgálati módot mutatunk be.

Az újabb kutatások egy heti tévéműsor alapján vizsgálták a tévés erőszak /agresszió kapcsolatát. Néhányan a televíziót már szinte azonosították az erőszakkal, és a gyermekek agresszivitását a tévé előtt töltött órák számától tették függővé. Williams (1986) és társai egy olyan kanadai várost (Notel) szemeltek ki kutatásuk célpontjául, ahol csak terveztek a műsorsugárzás megkezdését.

A felmérés során egyrészt összehasonlították a gyerekek televíziózás előtti és utáni viselkedését, másrészt olyan városok gyerekeivel hasonlították össze őket, akik már régóta néznek tévét. A kétéves felmérést az iskolai szünetekben végezték, 45 gyerek egymáshoz és a tanárokhöz való viszonyát vizsgálták. Annál a csoportnál, amelyiknek kezdetben nem volt lehetősége tévé nézésre, de később, a felmérés 2 éve alatt megindult a műsorsugárzás, mind a verbális, mind a fizikai agresszió növekedését tapasztalták. Annak a csoportnak viszont, amelyiknek a 2 éven keresztül ugyanolyan lehetősége volt a televíziózásra, az agresszió szintje csaknem változatlan maradt. Összehasonlítva azt a várost, ahol csak egyetlen kanadai csatorna működött azzal, ahol amerikai kábeltévék is sugároztak, nem mutatható ki jelentős különbség az agresszió intenzitásában. Ez a faktor tehát elhanyagolhatónak látszik.

Egy másik igen jelentős nemzetközi kutatás is indult a 80-as évek közepén a tévé-erőszak és az agresszió összefüggése tárgyában. A vizsgálatok színtere Ausztrália, Finnország, Lengyelország és az USA volt. Ezek az országok ugyanis az egyes változók tekintetében igen jelentős eltéréseket mutatnak. A gyilkosságok számában pl. az USA áll az élen, míg Lengyelországban ez a fajta bűncselekmény gyakorisága a legalacsonyabb.

A felmérést az 1-3. osztályos, ill. a 3-6. osztályos gyerekek körében végezték. Vizsgálták az erőszakot felvonultató műsorok népszerűségét és nézettségi arányát, az erőszakos karakterekkel való azonosulás szintjét, a gyerekek agresszivitását, a szülők gazdasági helyzetét. Az USA és Finnország adatai arra engedtek következtetni, hogy az erőszak-műsorok hatására fellépő agresszió Finnországban a fiúknál, az USA-ban pedig a fiúknál és a lányoknál egyaránt 2 év múlva jelentkezik. A fiúknál mindkét országban nagyobb agressziót mértek azoknál, akik a műsorok erőszakos karaktereivel azonosultak.

Minden országban egyöntetűen megállapítást nyert a tény, hogy az erőszak-műsorok szaporodásának hatására nőtt az agresszió, és ezt nem befolyásolta sem a gyerekek intelligenciája, sem a társadalmi státus, noha az alacsonyabb társadalmi szinten élőknek a televíziózás sokkal nagyobb szerepet kap. A szülői háttér itt is meghatározó, mivel az agresszív gyerekeknek általában agresszív szülei vannak, akik gyermekeikkel elégedetlenek és gyakran büntetik őket (Huesmann 1986). Erőn és társai szerint a legveszélyesebb kor a 6-10 éves korig terjedő időszak, mivel a gyerekek ekkor töltik a legtöbb időt a tévé előtt, és a látottakat még valóságként fogadják el. Az intervenciót különösen fontosnak tartják.

A kérdés egy másik megközelítésben oly módon is értékelhető, hogy több kutatás statisztikai eredményeit meta-analízis keretében összegezzük. Hearold (1986) 230 kutatás meta-analízisének elvégzésére vállalkozott.

Ezek 60%-a laboratóriumi eredményeken, 30%-a felméréseken és 10%-a terepvizsgálatokon alapult. Hearold kutatásai azt igazolják, hogy a fiúknál erősebb a korreláció a média-erőszak és az annak betudható agresszivitás között. Kiderült az is, hogy a híradó és más, az erőszakot dokumentumszerűen sugárzó műsorok és az agresszivitás között erősebb az összefüggés, mint pl. a western, krimi és más fikciós műsorok között. Mindent egybevéve, a pozitív tévéműsorok és szociális magatartást kiváltó hatásuk között nagyobb a korreláció, mint a negatív műsorok és az abból fakadó agresszivitás között.

Vajon a tévé-erőszak csak a már egyébként is agresszívebb gyerekekre hat?

Joy, Kimball, Zambrack (1986) úgy találták, hogy Notel városában mind a korábban agresszívebb, mind pedig a kevésbé agresszív gyerekek erőszakosabbá váltak a televízió-nézés eredményeképpen. Ezzel szemben Josephson (1987) kimutatta, hogy egy agresszívebb fiú-csoport a televízióban látott erőszak hatására még agresszívebbé vált, mint ha olyan programokat nézett, amelyekben nem volt erőszak. Ugyanakkor a kevésbé agresszív fiú-csoport agresszívebb lett az erőszakmentes műsorok láttán, mint az erőszakot felvonultató adások után.

Az ok-következmény problémája itt is megnehezíti az értékelést, mivel nem csak az erőszakot bemutató műsorokra igaz, hogy agresszivitást indukálnak, hanem az is jellemző, hogy az agresszív típus preferálja az erőszakot felvonultató adásokat. Ez utóbbit az is előidézheti, hogy az agresszív viselkedést a közösség elutasítja, így a gyerekek a társas kapcsolatokból kiszorulva, inkább a televízióban találják fő szórakozásukat (Huesmann, 1986).

Milyen mechanizmusokon keresztül hat az erőszak a gyerekek viselkedésére?

A televízióban megjelenő erőszak akkor lesz meghatározó egy gyerek viselkedésére, ha a tévében látott magatartást jutalmazza, és azzal valamilyen szinten azonosul. Bandura (1965) szerint minél inkább realisztikus egy karakter erőszakos magatartása és minél igazoltabb az erőszak használata, annál nagyobb az esély, hogy a gyermek azonosul a „hőssel” és jellemvonásait beépíti saját viselkedésrepertoárjába.

A televíziós erőszak egyik igen veszélyes hatása az, hogy a fikciós erőszak a befogadóban, különösen a gyerekekben, a realitás képzetét kelti. Ez annyit jelent, hogy a gyerekek mintegy hozzászoknak az erőszak látványához, következőképpen érzéketlenné válnak a mindennapi életben látott erőszakkal szemben (Drabman, Thomas).

Mennyiben a televízió és mennyiben a már fennálló agresszió tudható be az erőszakos viselkedés növekedéséhez?

Hearold úgy találja, hogy noha nem túl erős a korreláció a TV-erőszak és a gyermekkori agresszivitás között (kb. feleakkora a hatása, mint amekkora hatást az oktatás gyakorol a matematikai készségek fejlesztésére), de mégsem elhanyagolható. Azt, hogy miért fejt ki erősebb hatást a szociális magatartást megjelenítő műsor a pozitív viselkedésre, mint a negatív tartalmú adás az antiszociális viselkedésre, azzal magyarázza, hogy a szociális tartalom közvetítése a műsor elkészítése során intencionális, vagyis a pozitív hatás maximalizálása a cél. Ugyanez általában nem mondható el az erőszak bemutatásánál. Rosenthal (1986) még nem iskoláskorú fiúkat vizsgált, akik párokban néztek erőszakos és erőszakmentes műsorokat, majd különféle játékokat kaptak.

Megállapították, hogy az erőszakhoz társítható játékok hatása erősebb volt, mint az erőszakot bemutató műsoroké, vagyis a közvetlen környezet befolyása túlszárnyalja a televízió által gyakorolt hatásokat.

Tévézés és félelemérzés

Bryant, Carveth, Brown (1981) felmérésében két csoport vett részt. Az egyikben hetente csak kevés időt töltöttek a tévé előtt, míg a másikban heti 28 órát. Hat héttel később a 28 órás csoport félelemérzete a másik csoportéhoz képest nőtt. Egyfelől tehát az erőszak érzéketlenebbé teszi a nézőt, másfelől félelemérzetet kelt. Lehet, hogy éppen a látott erőszak keltette félelemérzet legitimálja az erőszakos viselkedést, mint védekezési módot?

Kábeltévé, videó és videójátékok

Cooper és Mackie (1986) negyedik és ötödik osztályosok közül választott ki 84 gyereket és párokba osztotta őket. Az egyik gyerek videón játszott, a másik nem. Ezután a párokat más játékok között figyelték, aszerint, hogy melyikük preferálja az erőszakosabb játékot. A lányoknál megfigyelték, hogy akik agresszivitást sugárzó videojátékkal játszottak a közönséges játékoknál is az erőszakkal asszociálható játékokat választották. A többi hasonló kutatás (Schutte, Malouff, Post Gordon, Rodasta, 1988) nem talált bizonyítható összefüggést a videojátékok és az abból eredő agresszió között.

A szülők szerepe

A szülő a legmeghatározóbb felnőtt egyéniség a gyermek életében. Ezért a televíziós műsorok kiválasztásában is övé a kulcsszerep.

A felmérések szerint, a szülők leginkább a horrorfilmekről, szappanoperáktól tartják vissza gyerekeiket, de semlegesek pl. a krimikkel, rajzfilmekkel szemben. A gyerekek általában kénytelenek azt nézni, amit szüleik preferálnak. Rotschild és Morgan megállapították, hogy a szülői kontroll és odafigyelés hiánya már önmagában is növeli az agressziót, ezt fokozza a kontrollálatlan tévézés. Eron szerint különösen a 6-10 éves korosztályra van feltűnően nagy hatása a szülői kontrollnak.

Ahogy Schramm, Lyle, Parker (1961) fogalmaznak: „Vannak gyerekek, akikre bizonyos körülmények között egyes műsorok károsan hatnak. Vannak viszont olyanok, akikre hasonló körülmények között egészen más hatást érnek el; ugyanakkor az előbbi gyerekcsoportra más körülmények között ugyanazon műsorok hatása jótékony is lehet. A legtöbb gyerekre átlagos körülmények között a televízió általában se jó, se rossz hatással nincs.”

Intervenciós lehetőségek

Annak érdekében, hogy feltárjuk e három intézményrendszer beavatkozási lehetőségeit, megkerestük a kanadai Oktatási Minisztériumot, a televíziós társaságokat és más társadalmi ill. szakmai szervezeteket. Az egyik ilyen szervezet, a Média Figyelő azonban meglepő módon csak a nemekre vonatkozó tévés sztereotípiákkal foglalkozik. A tévés agresszió hatásvizsgálata egyik szervezetnél sem áll a kutatások fókuszában. Szívesebben foglalkoznak a reklámpsziológia, nőkérdés és az erőszak általános kérdéseivel. Ez némiképp ellentmond a kormányzati és a társadalmi szervezetek politikájának, ahol a kérdés egyre inkább napirenden van.

A CBC TV társaság egy levelében kifejtette, hogy a társaság hosszú távú érdekeivel ellentétes lenne, ha jelentős mennyiségű erőszak-centrikus műsort sugározna.

A Nova Scotia Média Könyvtár Shockwaves: „Televisions in America” c. filmjében mutatta be, hogyan nőtt az agresszió egy olyan városban, ahol nemrég kezdték meg a tévéműsor sugárzást (Williams).

A Children's Broadcast Institute, amely sugárzószervezetek, producerek, reklámcégek és írók képviselőiből áll, 20 évvel ezelőtt alakult, hogy a gyermekműsorok minőségét ellenőrizze. Évenként díjakkal jutalmazza azokat az erőszakmentes műsorokat, amelyek szociális magatartást ösztönöz, a gyermekek képzeletét kreatívan befolyásoló karaktereket szerepeltetnek.

A TAGS (Szervezet egy Humánusabb Társadaloméért) 1992-től igyekszik konferenciákat szervezni, ill. játékkiállításokkal hívja fel a szülők és a gyerekek figyelmét az erőszakmentes játékokra.

Fontos szerepet töltenek be az iskolai oktatásban megjelenő kurzusok, közülük is említésre méltó a „Media Literacy” c. tárgy, melyben a média által közvetített erőszak hatásainak megismertetése, és a negatív hatások kivédése a cél.

Kezdeményezések

A média-erőszak negatív hatásai ellen való küzdelemben a legfontosabb szerepe az intézmények közül az iskolának van. Huesmann, Erőn, Klein, Brice és Fischer (1983) programja ezért két, az iskolai oktatásba is beépíthető módszerrel igyekezett az erőszak hatását mérsékelni.

Az első programban a második gyerekeknek tartottak egy háromórás kurzust, amelyben megkísérelték elmagyarázni a gyerekeknek, hogy a TV-ben bemutatott erőszak nem a valóságra épül, a hősök lehetetlen dolgokat is véghezvisznek a képernyőn. Volt egy kontroll-csoport, amelyik nem nézett erőszakos műsorokat, és a kurzus során nem az erőszak kivédése volt a téma. A vizsgálatok 3 hónappal a kurzus után nem mutattak ki lényeges hatást, vagyis e tapasztalat szerint az egyszerű média-megértési kurzus önmagában nem képes kivédeni az erőszak agresszivitást keltő hatását.

Egy másik programot 9 hónappal az első program után, ugyanazokkal a gyerekekkel indítottak el. Ez a program drasztikusabb eszközökkel próbálkozott. Az első csoportnak aktívabb szerepet adtak, el kellett készíteniük egy, az erőszaktól elrettentő filmet, és a negatív hatásokról írtak esszét. Miközben egymásnak felolvasták írásaikat, felvették őket videóra, amit aztán visszajátszottak. Így, ellentétben az első program csoportjának passzivitásával, itt a gyerekek saját magukkal értették meg, hogy a média-erőszak nem követendő magatartásokat jelenít meg. A kontroll-csoport szintén írt esszét, de témája merőben más volt: „Miért jó, ha van hobbink?” címmel. Az eredmény nem maradt el, a kontroll-csoport agresszivitási szintje meghaladta az első, aktív csoportét, noha a kurzus után egyenlő arányban néztek erőszakot sugárzó műsorokat.

E kutatások is azt erősítik, hogy eredményesebb, ha a gyermek ellenálló képességét növeljük az erőszakkal szemben, mintha eltiltjuk őket az ilyen műsoroktól. Ez akkor lehetséges, ha védekezőképességüket növeljük azáltal, hogy a média befogadásával kapcsolatos kritikus szemléletmódra neveljük őket az iskolában. Természetesen a tévéadók szerepe is fontos, színészek megszólaltatásával erősíthetik például a nézőben azt az érzést, hogy a hősök csak kitalált, nem valós jellemek.

(A tanulmány a kanadai Egészségügyi és Szociális Minisztérium Családi Erőszak Megelőző Osztályának megrendelésére készült 1993-ban.)

(Fordította: Kricsfalvi Anita)